

atalhöyük

Kazı Alanı Rehber Kitabı

Bu rehber kitabın yayımlanması Yapı ve Kredi Bankası sponsorluğu aracılığıyla gerçekleşmiştir.

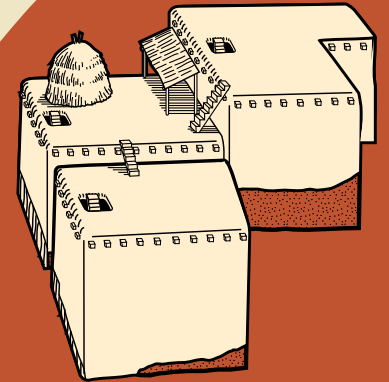
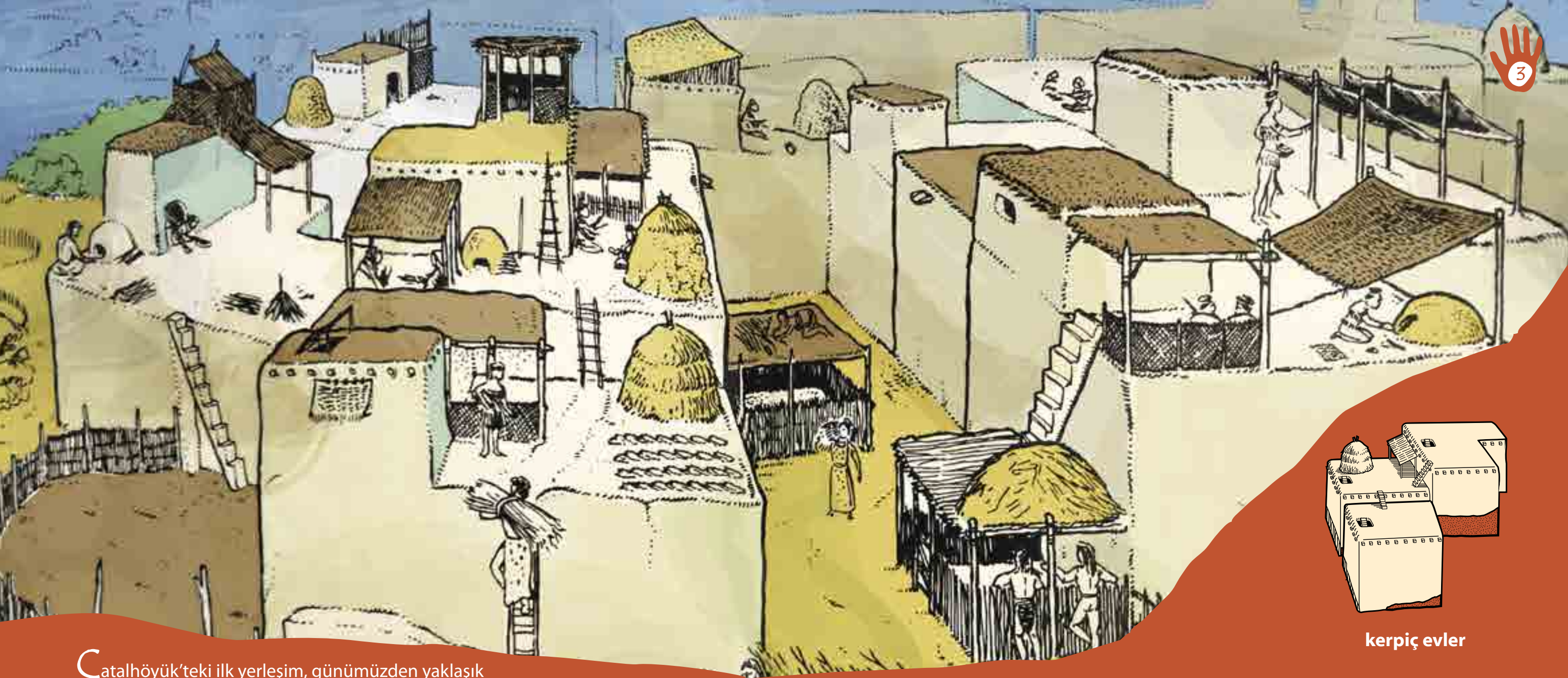
© Çatalhöyük Araştırma Projesi

Metin ve resimler Çatalhöyük Araştırma Projesi ekibi tarafından hazırlanmıştır.

arihöncesi döneme ait bir kent olan Çatalhöyük, günümüzde Orta Anadolu'da yükselen büyük bir tepe görünümündedir. Ancak bugün toprak ve otlar tarafından gizlenen bu tepe, 9000 yıldan fazla bir zaman önce 3500 ila 8000 kişinin yaşadığı bir yerleşim yeri idi. Bu yoğun nüfuslu tarım topluluğunun geliştirdiği olağanüstü sanat ve mimari anlayışı Çatalhöyük'ü dünyadaki en önemli arkeolojik alanlardan biri haline getirmiştir.

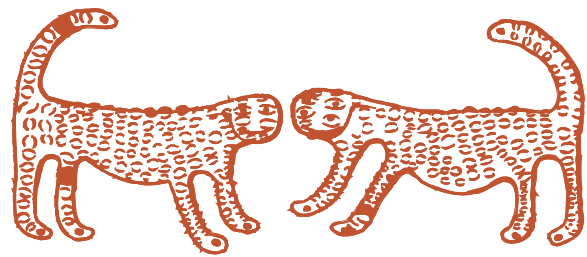

kerpiç evler

Catalhöyük'teki ilk yerleşim, günümüzden yaklaşık 9000 yıl önce Neolitik Çağ'da (Yeni Taş Çağı) gerçekleşmiştir. Yaklaşık olarak 1400 yıl boyunca insanlara ev sahipliği yapan yerleşim, 13.5 hektarlık geniş bir araziye yayılmıştır. Bu süre boyunca insanlar evlerini zamanla terketmişler ve toprakla doldurarak üzerine yeni evlerini inşa etmişlerdir. Böylece üst üste katmanlar şeklinde yükselen kent 21 metrelik bir tepe oluşturmuştur. Yapılar birbirlerine bitişik şekilde inşa edildiği için, evlerin arasında çok az sokak vardır ya da hiç yoktur. İnsanlar damların üzerinde hareket etmişler ve evlerine damdan içeri inen merdivenlerle girmişlerdir.

Her evde 5-10 kişilik bir ailenin yaşadığı düşünülmektedir. Evlerde temel yaşam alanı olan ve zanaat etkinlikleri, uyku, yemek hazırlıkları ve yemek yemek için kullanılan bir ana oda ile depolama ve yiyecek hazırlama gibi diğer faaliyetlerin sürdürüldüğü yan odalar bulunmaktadır. Evlerin içleri zaman zaman zengin sanat eserleriyle bezenmiş ve ölümler oda zeminlerine gömülmüştür. Çatalhöyük'ün nüfusu arttıkça, yerleşme sakinlerinin yakın çevredeki ve daha uzaktaki başka yerleri iskân etmek üzere Çatalhöyük'ten ayrılarak dağılmaya başlamış olmaları büyük bir olasılıktır.

Çatalhöyük kazılarının yarım yüzyılı

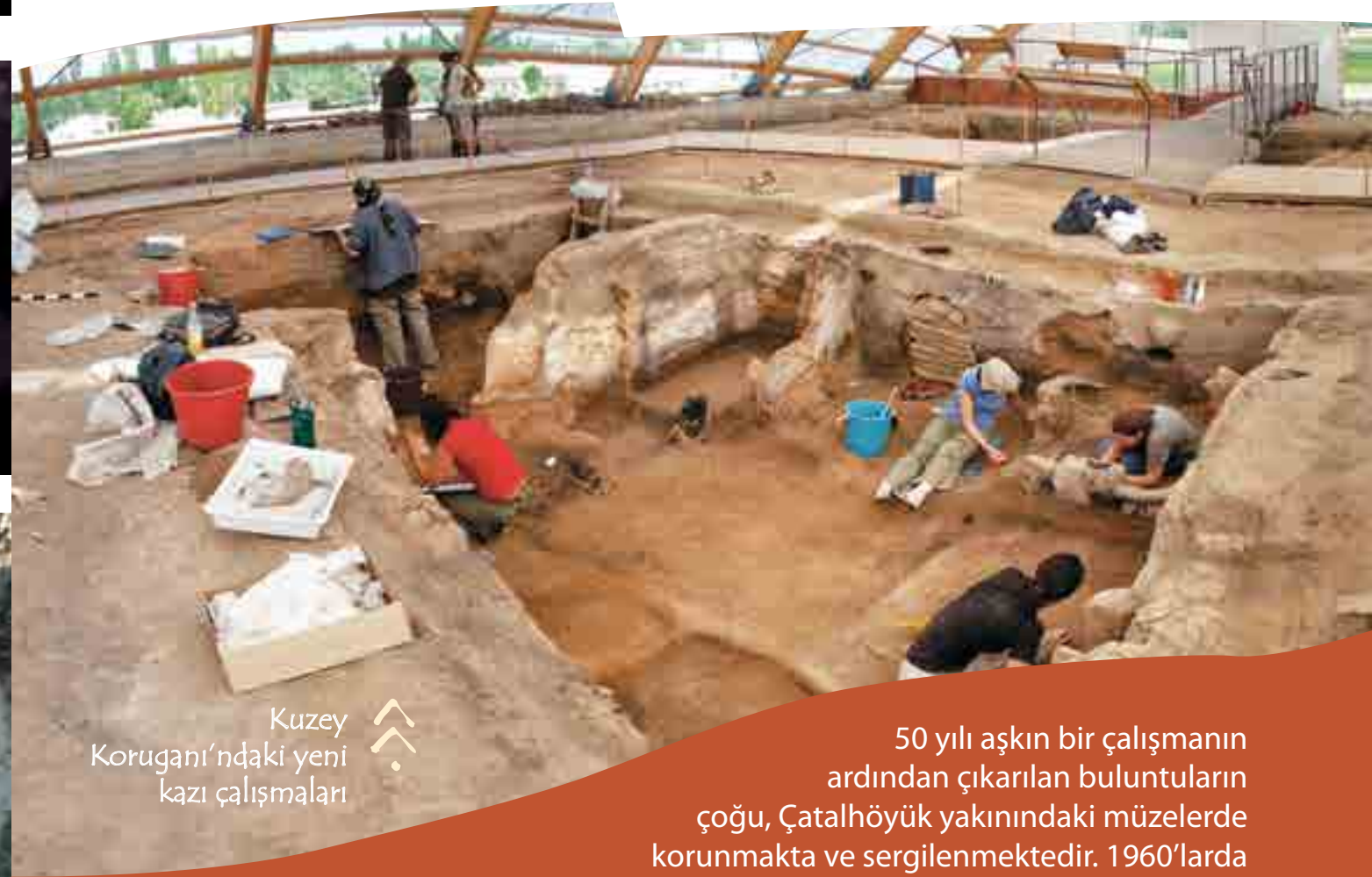

siva kabartmalar

Mellaart dönemi kazılardan fotoğraflar

1960'lı yıllardaki kazıların son bulmasının ardından, Çatalhöyük'teki çalışmalar 1993 yılında Profesör Ian Hodder tarafından yeniden başlatıldı. Hodder Çatalhöyük'teki insan yaşamına dair ayrıntıları araştırmayı sürdürmek için uluslararası uzmanlardan oluşan bir ekibi biraraya getirdi. Türkiye'den ve dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen bu uzmanlar her yıl Çatalhöyük'teki kazı çalışmalarına devam ediyorlar. Hodder'ın ekibi yalnızca kazı alanının kendisi hakkında değil, bilimsel teknikler, konservasyon ve arkeolojinin halka tanıtımı konusunda da bilgilerimizi artırmayı amaçlamaktadır. Çatalhöyük kazısı Neolitik Çağ hayatı hakkında sağladığı değerli bilgiler ve kazı alanının büyüklüğü sebebiyle uluslararası düzeyde tanınmaktadır.

Kuzey Koruganı'ndaki yeni kazı çalışmaları

50 yılı aşkın bir çalışmanın ardından çıkarılan buluntuların çoğu, Çatalhöyük yakınındaki müzelerde korunmakta ve sergilenmektedir. 1960'larda Mellaart ve ekibinin çıkardığı buluntular, Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Son yıllarda Hodder'ın ekibi tarafından bulunanlar ise Konya Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır.

Çatalhöyük nedir?

“Çatalhöyük” isminin komşu ilçe Çumra’dan gelen yolun burada birkaç kola ayrılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çatalhöyük aslında iki ayrı tepeden oluşur: M.Ö. 7400’lere tarihlenen Neolitik Çağdan kalma Doğu Höyük ve M.Ö. 6000’lere tarihlenen Kalkolitik Çağdan kalma Batı Höyük. Büyük olasılıkla, Doğu Höyük’ün zaman içinde artan nüfusu göç etmeye başlamış ve Batı Höyük de göç edilen yerlerden biri olmuştur.

Önceleri Çatalhöyük’ün dünyadaki ilk yerleşik hayatın gerçekleştiği kent olduğu düşünülüyordu. Ancak artık Çatalhöyük’ün, Ortadoğu’da buna benzer yerleşimlerin ortaya çıkmasından ve bazı bitkilerin koyun ve keçinin evcilleştirilmesinden birkaç bin yıl sonra kurulmuş olduğunu biliyoruz. Buna rağmen Çatalhöyük, barındırdığı sanat eserlerinin ve görülen sembolizmin yoğunluğu nedeniyle Doğu Akdeniz’de eşsiz bir yere sahiptir.

Çatalhöyük’teki en erken yerleşim, muhtemelen, kaynaklar yönünden zengin ovalar ve sulak alanlarca çevrelenmiş, sığ bir çöküntü alan üzerine kurulmuştur. Yerleşimin civarında, sazlıkların (binaların yapımında ve hasır üretiminde kullanılmak üzere), kuşların ve kuş yumurtalarının, yabani sığır, domuz ve geyik gibi hayvanların bolca bulunduğu tahmin edilmektedir. Kazılardan elde edilen sonuçlar, evlerin, tahıl yetiştirilen tarlaları işlerken birbirlerine yardımcı olduklarını, koyun ve keçileri yerleşmenin yakınındaki hafif yüksek alanlarda otlattığını göstermektedir. Çatalhöyük’te yaşayanların aynı zamanda Doğu Akdeniz boyunca uzun mesafeli değiş-tokuş ağları kurdukları ve Kapadokya’dan gelen obsidyen, Kızıldeniz’den gelen sepet gibi malzemelerin ticaretini yaptıkları anlaşılmaktadır.

Çiftçiler harman savurma adı verilen bir tekniği kullanarak buğdayı samandan ayırmışlardır

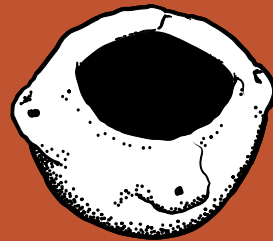
Çatalhöyük'te gündelik hayat nasıldı?

Bir Çatalhöyük
evinin dijital
olarak yeniden
yapılandırılmış
hali.

Çatalhöyük'teki arkeolojik çalışmalar, gündelik hayata dair birçok ayrıntıyı gözler önüne sermektedir. Yerleşmedeki gündelik işler, tıpkı çağdaşları ve daha erken Anadolu ve Ortadoğu yerleşmelerinde olduğu gibi tekrarlanan uygulamalar çevresinde şekillenmiştir. Bu uygulamaların bir kısmı, fırınları yeniden inşa etme ve yerlerini değiştirme; gelen ışığı yansıtmak ve is lekelerini yok etmek amacıyla evleri badanalama gibi özen isteyen ev işleridir.

Çatalhöyük'te, kil toplar, yiyecekleri ısıtmak ve pişirmekte kullanılan çanak çömlek, obsidyen ve kemik aletler gibi temel ev eşyaları evin içinde veya damında yapılırdı. Evlerde ve damlarda bulunan hayvan kemiği kalıntıları, yiyeceklerin de buralarda hazırlandığını kanıtlar niteliktedir.

çanak-çömlek

Her ev birbirine yakın büyüklükte bir depo alanına sahipti ve aileler büyük olasılıkla benzer türde küçük çaplı üretim ile uğraşıyorlardı. Tüm bu kanıtlar bize evler arasında çok az farklılık olduğunu göstermektedir.

Zaman içinde farklı amaçlara hizmet etmek üzere yapılan aletlerin üretimi ve bunların üretiminde gereken beceriler artmış olabilir ancak yine de Çatalhöyük'te haneler büyük oranda kendi kendilerine yeterli ve faaliyetleri açısından eşit durumdaydılar.

Çatalhöyük'te insanların belirgin bir merkezi otorite ya da yönetici bir seçkinler sınıfı olmaksızın hayatlarını sürdürdüğü düşünülmektedir. Yerleşmenin kazılmış bölümlerinde herhangi bir yönetim merkezi, tören yapısı ya da üst sınıfa ayrılmış bir alana dair izlere rastlanmamıştır. Bireyler işlerini kolaylaştırmak için gruplar halinde çalışmış olabilirler. Genel olarak Çatalhöyük, faaliyetlerinin büyük bir bölümünü evlerinin içlerinde veya damlarında sürdüren bireylerden oluşan, büyük oranda eşitlikçi ve oldukça kalabalık bir toplum yapısına sahipti.

Çatalhöyük mimarisi günlük yaşamla nasıl bir ilişki içindeydi?

Çatalhöyük'te evler sosyal yaşamın merkeziydi. Farklı yapıların farklı işlevleri yüklendiği (dinsel etkinlikler için kiliseler ya da gelir getirici işler için atölyeler gibi) modern kentlerin aksine, Çatalhöyük'te her türlü aktivite tek bir yerde yani evde gerçekleştiriliyordu. İnsanlar eşyalarını evde üretiyor, ölümlerini evlerine gömüyor, evlerinde sanat icra ediyor, gündelik ve törensel faaliyetlerde bulunuyorlardı. Evlerin dışında kazı esnasında açığa çıkarılan diğer mekânlar, sadece çöplük alanları ve hayvan barınaklarıdır.

Çatalhöyük evleri, bir ya da iki katlı, penceresiz ve sadece çatıdaki girişlerden ulaşılabilir nitelikteydi. Bu evler, olasılıkla ev sakinleri tarafından üretilen kerpiç tuğlalarla inşa edilirdi.

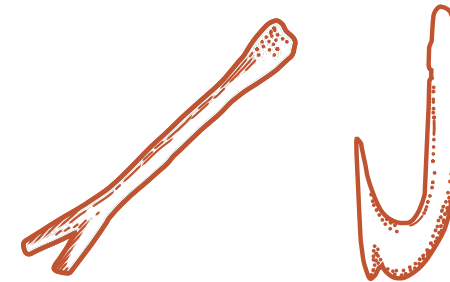
Çatalhöyük evlerinin, senede hatta bazen ayda bir, iç duvarları ve zeminleri yeniden sıvanarak 45-90 yıl boyunca kullanıldıkları düşünülmektedir. Bazı evlerin 450 defa sıvandığına ilişkin kanıtlar bulunmuştur.

Her evin, yanındaki eve bitişik olan kendi dış duvarı vardı. Bu bağımsız duvarlar, evlerin yıkılıp tekrar inşa edilmesi sürecinde diğer evlerin zarar görmesini engellemekteydi.

Evi terkederken, bir evin duvarlarının üst kısmı yıkılır, evin alt yarısı ise dikkatlice toprakla doldurulurdu.

Bu uygulama evlerin alt kısımlarının korunarak bugüne ulaşmasını sağlamıştır.

Arkeologların sadece ev duvarlarının alt kısımlarına ulaşıyor olmasının nedeni de evlerin üst kısımlarının ve ikinci katların eski ev sakinleri tarafından sistematik bir şekilde yıkılmış olmasıdır. Yeni evler, bu şekilde toprakla doldurulan eski evlerin yarısının üstüne inşa edilirdi. Aynı yerde 6 yapının birbiri üstüne inşa edildiğine dair kanıtlar mevcuttur.

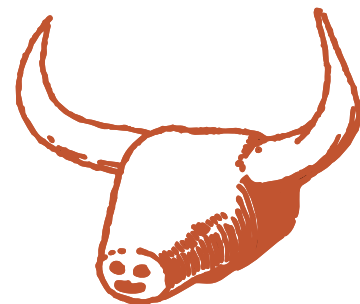

kemik aletler

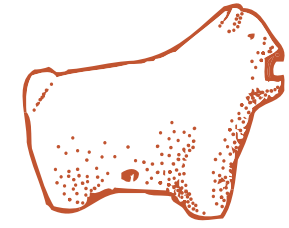
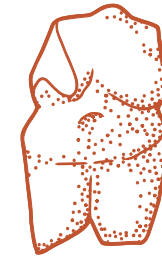

Çatalhöyük'te sanat ve sembolizmin rolü nedir?

Çatalhöyük, dünyadaki arkeolojik alanlar arasında sanatsal açıdan en önemlilerden biridir. Çünkü Çatalhöyük'te sanat çok yoğun bir şekilde icra edilmiş, bu alanda karmaşık bir sembolik dil gelişmiş ve sanat farklı formları içinde barındırmıştır. Bunlardan bazıları, resimler ve kabartmalar, ev içi düzenleme ve yerleştirmeler (enstalasyon), heykeller, kazıma bezemeli geometrik desenler, kil mühürler ve figürinlerdir. Yabani boğa, koç, geyik, akbaba, ayı ve leopar gibi hayvanlar sıkça betimlenmiştir. Birçok örnekte, insanların hayvanları kızdırdığı, tuzağa düşürdüğü ve onlarla oynadığına işaret edercesine, belki de insanların üstünlüğünü vurgulamak için, insanlarla hayvanlar yanyana görünmektedir.

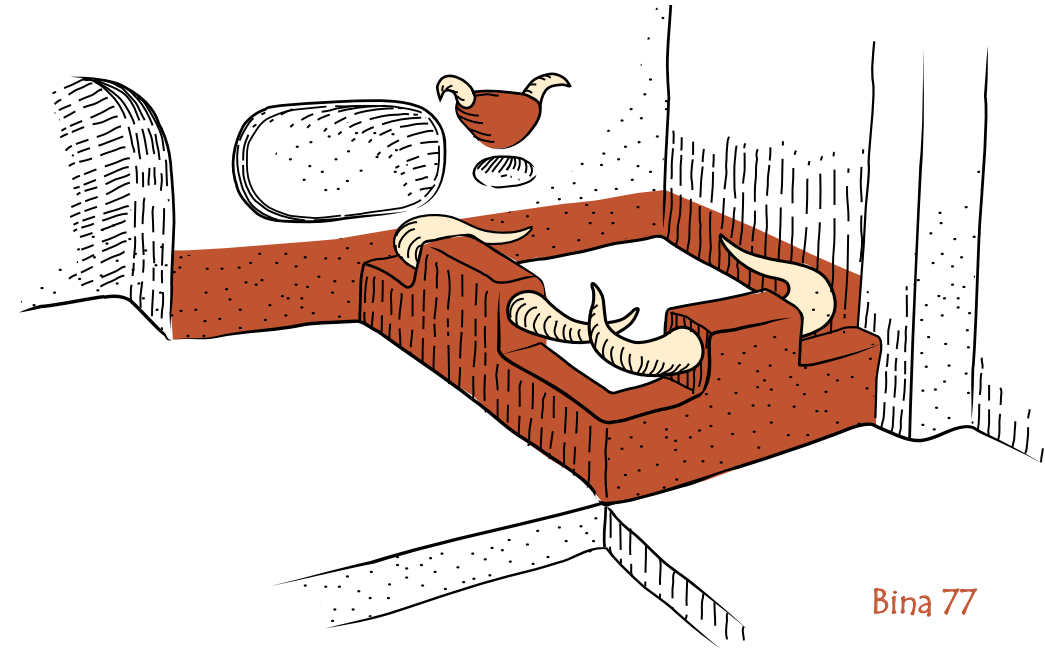

bukranyum

küçük heykelcikler

Çatalhöyük'te dikkat çekici bir üslup ve biçim çeşitliliği içeren insan, hayvan ve diğer tiplerde çok sayıda küçük figürin ortaya çıkartılmıştır. Şekillerde görülen bu çeşitlilik, figürinlerin "Ana Tanrıça"yı temsil ettiği veya özel dinsel ya da kültüsel nesnelere oldukları şeklindeki daha önceki yorumları boşa çıkarmaktadır. Bu figürinlerin bilinçli olarak gömülme ya da saklanmalarına ilişkin herhangi bir ipucu bulunmamaktadır ve çoğu muhtemelen ev ortamında çok kısa sürede üretilmişlerdir. Bunların bazıları törensel amaçlarla kullanılmış olabilir, ancak figürinlerin çoğunun gündelik kullanıma sahip olmaları daha kuvvetli bir olasılıktır.

Bina 77

Çatalhöyük'teki en belirgin sanat çalışmalarından biri bukranyumlar, yani boğa başı figürleridir. Bunlar, boğaların boynuzları dahil kafataslarının siva ile kaplanması ve ardından bu başların duvarlara, sekilere veya sütunlara monte edilmesiyle oluşturulmuşlardır. Bina 77'de ortaya çıkarılan boğa başları bir gömü alanını çevreliyor ve belki de bu alanı korumak amacıyla buraya yerleştirildiler.

Çatalhöyük'te kimler gömülü?

Çatalhöyük'te bir gömünün yeniden yapılandırması

duvar resimleri

Çatalhöyük'te evlerin çoğunun sıvalı zeminlerinin altında gömütler yer alır. Bazıları yalnızca tek bir gömüte sahipken, çoğunda birkaç taneye rastlanır ve nadiren de olsa bir ev içinde 60'a yakın iskelet ortaya çıkarıldığı olmuştur. İskeletler, genellikle tipik olarak bezemelerin ve süslemelerin yoğunlaştığı evlerin kuzey bölümlerinde, zeminden biraz daha yüksek olan platformların altlarına yerleştirilmiştir.

Günümüze ulaşmış bitki kalıntıları, bazı insanların gömülmeden önce bağlandığını veya hasıra sarıldığını göstermektedir. İnsanların çoğu ölümlerinden hemen sonra olasılıkla belirgin bir noktaya (çoğunlukla diğer ölümlerle birlikte) gömülmüş olsalar da, bazı kişilerin zaman içinde kendi mezarlarından çıkarılıp başka yerlere gömüldüklerini biliyoruz. Kimi zamansa sadece kafatası, kimi zamansa kol ve bacakların uzun kemikleri yerinden çıkarılıp tekrar gömülmüştür.

Çatalhöyük'lülerin neden evlerin içine ve çoğunlukla ev sakinlerinin muhtemelen uyumak için kullandıkları platformların altlarına gömüldükleri hala bilinmemektedir. Bununla birlikte, bu kemikler Çatalhöyük'te yaşayanların beslenmeleri ve hayat tarzlarıyla ilgili birçok şeyi gün ışığına çıkarmaktadır. Örneğin; kemik enfeksiyonlarının düşük bir oranda olmasından fiziksel olarak güç gerektiren işlerde çalıştıklarını öğreniyoruz. Dişlerinde buğday tüketiminden dolayı yüksek oranda çürük gözlense de, Avrupa'nın bazı bölgeleriyle Kuzey ve Güney Amerika'daki çağdaşları çiftçilerle kıyaslandıklarında Çatalhöyük insanların daha sağlıklı olduğu söylenebilir.

2004 yılında arkeologlar bir erkeğin kafatasını kucaklamış bir kadının mezarını buldu. Kafatası; sıvayla kaplanmış ve farklı zamanlarda en az üç kez kırmızıya boyanmıştı. Bu, Doğu Akdeniz'deki geleneklerle benzerlik taşımaktadır. Kemikler arasında nasıl bir ilişki kurulduğu bilinmese de, bu uygulamanın atalarla iletişime geçmek ve kuşaklar arasında bağlantı kurmak amacıyla yapılmış olduğu söylenebilir. Çatalhöyük'te ölüme ve ölümlere karşı gösterilen tutum, bizim bugün bu konulara olan tutumumuzdan muhtemelen çok farklıydı.

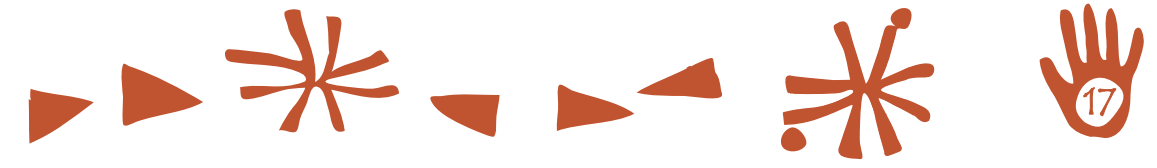
Çatalhöyüklülere ne oldu?

Batı Çatalhöyük'teki
kazi çalışmaları

İlk yerleşenlerden 1400 yıl sonra Çatalhöyük terk edildi ve sakinleri yerleşmenin yakınındaki ya da bölgedeki diğer alanlara yerleşmeye başladılar. Aşırı nüfus artışı, kaynakların tükenmesi ve iklim değişikliği gibi birçok ihtimalin üzerinde durulsa da bu değişikliğin neden gerçekleştiği kesin olarak bilinmemektedir.

Çatalhöyük nüfusunun bir kısmı hemen nehrin karşı tarafındaki Batı Höyük'e taşınmışlardır. Bu yeni yerleşme Doğu Höyük'ün bazı mimari ve sanatsal geleneklerini paylaşıyor olsa da iki yerleşim arasında birçok açıdan farklılıkların olduğu da ortaya çıkmıştır. Örneğin; Batı Çatalhöyük'te geometrik ya da figüratif duvar resimleri ve kabartmalar görülmez, ancak Doğu Höyük'ün sadece son dönemlerinde rastlanılan özenle yapılmış boyalı çanak çömlekler burada rastlanmaktadır. Ayrıca, Batı Höyük'te zemin altı ölü gömme geleneğine dair herhangi bir kanıt ele geçirilmemiştir ve evlerin duvarlarında yeniden sıvalama işlemi oldukça azdır. Bu durum evlerin duvarları ve tabanlarının törensel ve sembolik öneminin azaldığına işaret etmektedir.

Yukarıda sözü edilen değişiklikler Batı Höyük nüfusunun üretimde uzmanlaşma süreciyle örtüşmektedir. Bireyler belirli işlerde uzmanlaşmaya başladıkça evlerin hem işlevi hem de görünümü değişmiştir. Evlerin kendine yeterliği azalmış ve birbirlerine daha bağımlı hale gelmişlerdir.

Bu çanak-çömlek parçası 2008'de Batı Höyük'te bulunmuştur. Şekilsel olarak, kazi sırasında bulunan benzer seramiklerle karşılaştırıldığında bir kadın betimlemesidir.

Çatalhöyük'ü yorumlama çalışmalarına kimler katılıyor?

Her yıl uluslararası bir uzman grubu Neolitik yaşamı tüm yönleriyle araştırmanın yanında, yerleşmenin korunması ve görsel olarak sergilenmesiyle ilgili olarak çalışmak üzere Çatalhöyük'te biraraya gelir. Onların yanısıra diğer birçok kişi de Çatalhöyük'e anlam kazandırma çalışmalarına doğrudan katılmaktadır. Yerel halkla ve uluslararası gruplarla güçlü ilişkiler kurmak Çatalhöyük'ün geleceği için çok önemlidir. Örneğin; öğrenciler yerleşmenin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynayacaklar. Bu öğrencilerden birçoğu Çatalhöyük'ten edindiği bilgileri ailelerine ve arkadaşlarına aktarma heyecanı ile ayrılmaktadır.

kil mühürler

Çatalhöyük, 1960'lardaki ilk kazılardan bu yana ilgi çekmekte ve dünyanın çeşitli yerlerinden farklı kitlelere ilham kaynağı olmaktadır. Medya, sponsorlar, yerleşim alanına ticari ya da özel ilgisi olan şahıslar kadar yazarlar, ressamlar, turistler ve Ana Tanrıça topluluğu gibi gruplar da uluslararası kültür alışverişinde önemli rol oynamaktadır. Bütün bu kişiler, farklı bakış açılarıyla Çatalhöyük'e Uluslararası bir önem kazandırmaktalar.

Neolitik dönem yiyecek kalıntılarını incelerken

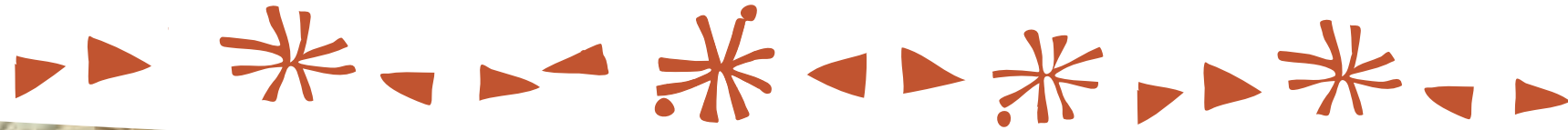

Boyalı siva kabartmalar

Çatalhöyük'ün geleceği

Çatalhöyük, arkeolojik kalıntılar ve burada sürdürülen bilimsel çalışmalarla dünya çapında üne sahiptir. Burası, yüzlerce araştırmacının yanı sıra, her yıl 15 binden fazla yerli ve yabancı ziyaretçinin ilgisini çekmektedir. Çatalhöyük, küresel önemi dolayısıyla 2012 yılında UNESCO'nun Dünya Mirası listesine alınmıştır. Bununla beraber, burasının uzun soluklu sürdürülebilirliği, yerel halk, ziyaretçiler ve dünya çapındaki sponsorlarla sürdürülen ilişkilere bağlıdır.

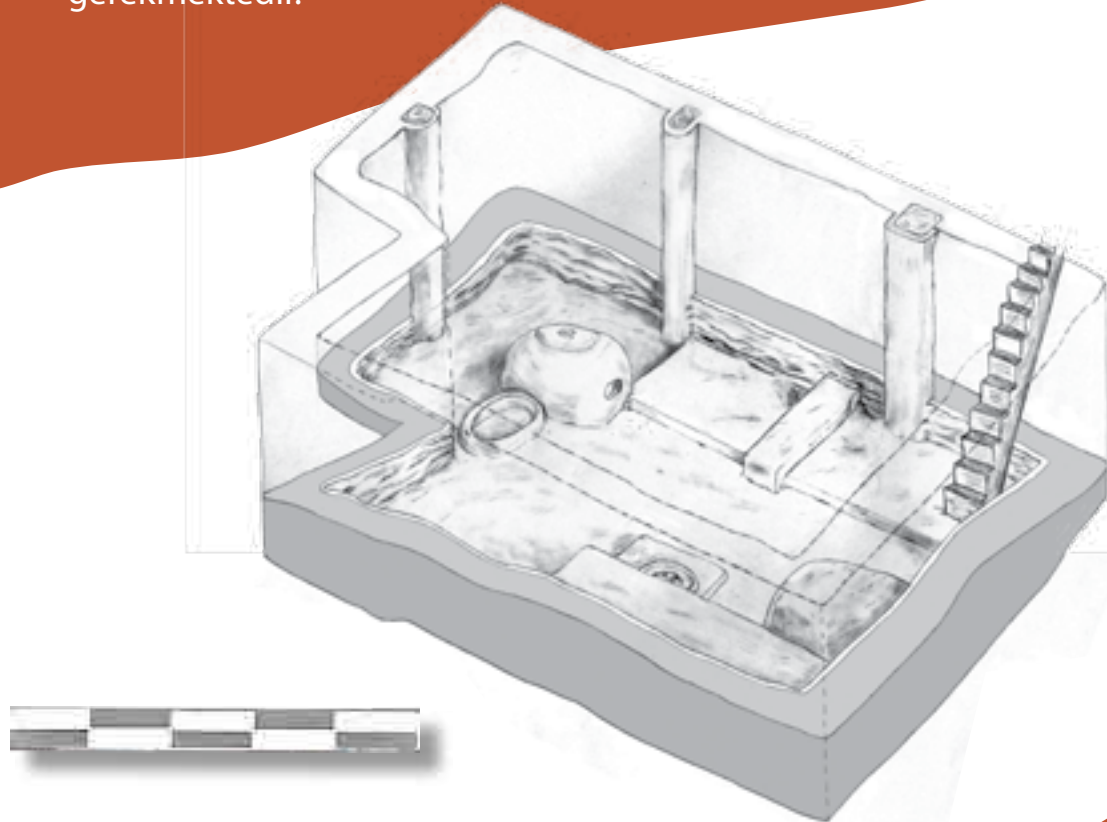
Kazılar Çatalhöyük'ün geçmişine farklı bakış açılarıyla ışık tutabilmek için devam etmektedir. Yerleşmenin görselleştirilmesini amaçlayan yeni çalışmalar bu Neolitik yerleşmenin tarihinin her zaman yeni bakış açlarına ve yorumlara açık olmasını sağlayacaktır. Ancak yenilikçi arkeolojik yöntemleri devam ettirebilmek ve buluntuları koruyabilmek için yeni yatırımlara ihtiyaç vardır. Bu yatırımlar ve yerel halkın projeye vereceği destek, aktif araştırmalar tamamlandıktan sonra sürdürülebilirliğin sağlanması ve gelecekte de yurtiçi ve dışından gelecek ziyaretçilerin alana ilgisinin sürmesi için hayati öneme sahiptir.

Çatalhöyük Fotoğrafları/ Rekonstrüksiyonları

Arkeologlar Çatalhöyük'te kalıntıları ortaya çıkardıkça, Neolitik evlerin en ince detayları ve içindeki gömülerin tüm içerikleri de dâhil olmak üzere tüm buluntuları belgelemektedirler. Gün yüzüne çıkarılan buluntuların birçoğunun fotoğrafları çekilmekte ve her yıl Çatalhöyük Projesi tarafından hazırlanan raporlarda yayımlanmaktadır.

Bu gördükleriniz, kazı çalışmaları sırasında arkeologlar tarafından yapılan resimlerden örnekler. Bu resimlerin bazıları, biliminsanlarının ortaya çıkardıkları karmaşık verileri analiz etmeleri esnasında kullanılır; bazıları ise öncelikli olarak halka sergilenmek için yapılmıştır. Ancak bütün resimler Çatalhöyük'ün anlaşılmasında hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle, yaptığımız ve yayımladığımız resimlerin, arkeolojik kalıntıları en özenli şekilde temsil ettiğinden emin olmaya çalışıyoruz. Kalıntılar değiştikçe, kullandığımız resimlerin de değişmesi gerekmektedir.

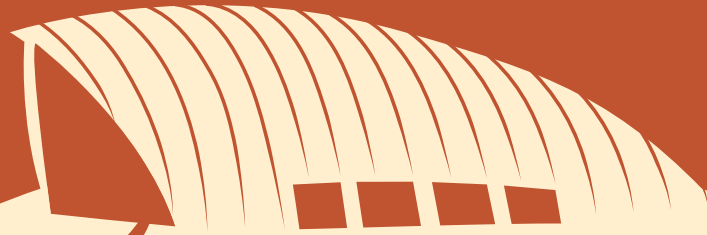

www.catalhoyuk.com

arihöncesi döneme ait bir kent olan Çatalhöyük, günümüzde Orta Anadolu'da yükselen büyük bir tepe görünümündedir. Ancak bugün toprak ve otlar tarafından gizlenen bu tepe, 9000 yıldan fazla bir zaman önce 3500 ila 8000 kişinin yaşadığı bir yerleşim yeri idi. Bu yoğun nüfuslu tarım topluluğunun geliştirdiği olağanüstü sanat ve mimari anlayışı Çatalhöyük'ü dünyadaki en önemli arkeolojik alanlardan biri haline getirmiştir.

www.catalhoyuk.com